

42. The Hollow: [movie] / directed by Simon Langton. – Granada Television, 2004. – 93 min.
43. Wolfe T. The Bonfire of the Vanities / Tom Wolfe. – New York: Farrar, Straus and Giroux, 1987. – 690 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Наталія Стрельченко – аспірант кафедри германської і фіно-угорської філології Київського національного лінгвістичного університету.

Наукові інтереси: дискурсологія, прагматика, когнітивна лінгвістика.

УДК 811.161.2'42:070

НЕГАТИВНА НОРМАТИВНА ОЦІНКА В МЕДІАТЕКСТАХ ПРО СВЯТА

Юлія ТКАЧЕНКО (Харків, Україна)

Стаття присвячена розглядові механізмів творення й функціонування негативної нормативної оцінки в медіатекстах про свята. З'ясовано, що така оцінка може стосуватися самого свята або пов'язаних із ним реалій; проаналізовано стилістичні та дискурсивні особливості її вживання.

Ключові слова: мова публіцистики, дискурс, прагматика, нормативна оцінка, суб'єкт оцінки, ціннісна мовна картина світу, нормативна мовна картина світу.

The article is devoted to the creation and functioning mechanisms for negative normative evaluation in holidays-related journalistic texts. Such evaluation has been found out to concern the holiday itself or associated realities; stylistic and discursive features of its use have been analyzed.

Key words: language of journalism, discourse, pragmatics, normative evaluation, subject of evaluation, value world language picture, normative world language picture.

Поняття нормативності закладене в самій природі оцінки. Н.Д. Арутюнова визначає оцінне значення як нормативне, збагачене телеологічним принципом: *добре* означає відповідне ідеалізованій моделі макро- чи мікросвіту, що усвідомлюється як мета буття і діяльності людини; *погане* означає невідповідне цій моделі за одним із притаманних їй параметрів [1:59]. При цьому, розробляючи класифікацію різних типів оцінки, Н.Д. Арутюнова спирається на те, що опозиція *добре-погано* «в чистому вигляді» містить загальну оцінку, яка дається на підставі сукупності різнорідних властивостей, є «аксіологічним підсумком» і протиставляється частковій оцінці, підставою якої є окремий аспект об'єкта або певна точка зору. Це дозволяє їй виділяти часткову нормативну оцінку як окремий тип оцінної семантики.

Важливою ознакою оцінки взагалі є наявність суб'єктивного чинника, що взаємодіє з об'єктивним. О.М. Вольф зазначає, що суб'єкт, оцінюючи предмети й події, спирається, з одного боку, на своє ставлення до об'єкта оцінки (подобається/не подобається), а з другого боку, на стереотипні уявлення про об'єкт і шкалу оцінок, на якій розміщені властиві об'єктові ознаки [2: 22–23]. Змістом нормативної оцінки є зіставлення властивостей оцінюваного об'єкта з уявленнями суб'єкта про нормальний для об'єктів такого класу стан. Відповідно, суб'єктами нормативної оцінки можуть бути лише ті члени мовної спільноти, які мають знання про норму і здатні виразити цю оцінку мовними засобами [3:105].

Особливістю нормативної оцінки є яскраво виражена асиметрія між позитивною і негативною зонами. Це більшою чи меншою мірою властиве для всіх типів оцінки і пов'язане, на думку багатьох учених, з психічною схильністю людини вважати добре нормою. Мовознавці вказують на кількісне і якісне переважання негативних мовних оцінок над позитивними: «Оцінні одиниці, що належать до зони оцінки «мінус», характеризуються більшою частотністю вживання в мовленні порівняно з оцінними одиницями того самого семантичного поля, що належать до зони «плюс» [6:5]; «позначення поганого більш диференційовані, ніж позначення доброго» [7: 43].

Говорячи про нормативність у лінгвокультурному аспекті, не можна оминати співвідношення норми з мовною картиною світу. Роблячи спробу осмислити це співвідношення, В. І. Карасик уводить термін «ціннісна картина світу», яка об'єктивно виділяється в мові разом з мовною картиною світу (як її аспект) і має такі ознаки:

– містить у собі як загальнолюдські, так і культурноспецифічні (етнокультурні та соціокультурні) цінності;

– має системний характер, що відбиває систему цінностей окремого колективу, організовану навколо найбільш істотних для культури смислів – ціннісних домінант, сукупність яких і утворює певний тип культури, збережений і підтримуваний у мові [4: 116-117].

Близьким до цього є поняття нормативної мовної картини світу. Л. Г. Єфанова визначає її як відображену в семантиці мовних одиниць різних рівнів систему соціально зумовлених і регулярно висловлюваних засобами певної мови уявлень про те, якими мають бути людина, соціум і весь навколишній світ для того, щоб отримати від соціального суб'єкта позитивну оцінку і не викликати в нього несхвалення. Дослідниця говорить, що репрезентована в такий спосіб нормативна МКС є одним із найбільш важливих складників ціннісної МКС і тому має ті самі ознаки, що й остання, але й істотно відрізняється: нормативна картина світу охоплює не всі

відображені в семантиці мовних одиниць цінності, а лише ті, які ґрунтуються на зумовлених потребами соціального суб'єкта або його ідеалами уявленнях про належне [3: 104].

Серед значенневих різновидів часткових оцінок у медіатекстах про свята нормативна є найбільш поширеною. Механізми її творення різні.

Нормативна оцінка свята досить часто твориться шляхом заперечення основної ознаки поняття – винятковості, наприклад: *«Не раз доводилося чути, що у Галичині переважна більшість родин Новий рік не святкують, не відзначають, а просто зустрічають...»* [www.wz.lviv.ua, 29.12.2011]. Із цього контексту можна виокремити пресупозицію, яка міститиме, власне, норму, загальноприйнятую в суспільстві: «Новий рік треба святкувати (відзначати)». Первинно нейтральне дієслово *зустрічають*, ужите в зіставному контексті, знижує значущість свята і в такий спосіб набуває оцінного компонента, бо засвідчує відхилення від норми. Повну нейтралізацію ознаки винятковості, вербалізовану в іронічному контексті, спостерігаємо в такому фрагменті про свято 8 березня: *«День, коли одна половина людства визнає факт існування іншої і з цього приводу вимагає банкету. Як зазвичай. Свято як свято. Середньостатистичне»* [http://tyzhden.ua, 07.03.2007]. Культурна норма наполягає на тому, що свято є чимось особливим; відповідно, негативна оцінка будується таким чином: «середньостатистичне – не виняткове – відрізняється від норми – негативне». Слова *зустрічають, середньостатистичне* не є носіями інгерентної оцінки, вони маркують проміжну характеристику на шкалі *добре/погано*; однак, як зазначає О.М. Вольф, «слова, що позначають середній ступінь якості, не говорять про нейтральну позицію об'єкта на шкалі оцінок, а тяжіють до зони поганого» [2: 51].

Нормативна оцінка може стосуватися не самого свята, а пов'язаних із ним реалій. Часто механізмом її творення є підкреслено знижений, побутовий опис процесу святкування, як, наприклад, у такому фрагменті: *«Ще гірше, коли відзначати [Новий рік] доводиться на роботі: за п'ять хвилин до курантів розбігтися по підсобках, розлити, дочекатися, випити – і знову до верстатів»* [http://tyzhden.ua, 30.12.2010].

Яскравим прикладом нормативної оцінки є засудження поведінки, недоречної під час свята, наприклад: *«Традиційне в усьому християнському світі Різдво давно стало гарним приводом для знижок, розпродажів і шопінгу»* [http://tyzhden.ua, 7.01.2012]. Тут використано засіб контрасту: негативна оцінка створюється за допомогою зіставлення поняття *Різдво* (високе, духовне) з поняттями торговельної сфери (знижене, земне). Співіснування цих явищ у межах одного фрагмента дійсності й відповідних понять у тексті набуває негативної оцінки.

Поширеною є нормативна оцінка, що стосується одного з суттєвих атрибутів будь-якого свята – споживання алкоголю. Ситуація, за якої свято перетворюється виключно на привід для цього споживання, є ненормативною і відповідно оцінюється. Суб'єкти такої оцінки використовують різноманітні засоби вираження свого мовлення, наприклад: *«В Україні є традиція. 9 березня, акурат після міжнародножіночної п'янки, виановувати пам'ять Тараса Шевченка»* [http://tyzhden.ua, 9.03.2011]. Слова *традиція, виановувати* зазвичай асоціюються з моральними цінностями, а ім'я *Тарас Шевченко* є значущим культурним символом для спільноти українців, за класифікацією Т.А. Космеди його можна віднести до одиниць з максимальним ступенем позитивної культурно-естетичної оцінки [5]. Таке зіставлення посилює нормативну оцінку.

Засобом вираження такої оцінки може бути поєднання її з оцінками інших типів, зокрема з емоційною: *«Наближення чергових свят, під час яких країну нерідко на тиждень викидає з ефіру, викликає у мене жах. День Перемоги, Перше травня, Великдень, 8 березня – тільки за весну було не менше 12 вихідних днів. Мені чомусь боязко за країну, яка, подібно руському офіцеру, йде в заул і ще кілька робочих днів після свят відходить. Це називається в народі відпочивати від самих свят»* [http://www.pravda.com.ua, 25.05.2011].

Цікавим є випадок, коли носієм нормативної оцінки є саме слово *норма*, як у наведеному фрагменті: *«Корпоративні вечірки і просто гучні випивони на Святого Валентина стають це не обов'язком, але вже нормою. Втім, саме це й не дивина в країні, де народ гуртує не революція, а чарка, і де єдиною підставою для відчуття Великої Спорідненості є наближеність до пивної діжки, неважливо в який пам'ятний день календаря – чи то 23 лютого, День лісоруба чи День захисту ховрашка від юннатів»*. [http://www.pravda.com.ua, 14.02.2004]. Нормативна оцінка тут прямо вербалізована і підсилена подальшим контекстом: автор, конструюючи оказіональне словосполучення – назву свята, іронічно підкреслює несерйозне ставлення до будь-якого свята і засуджує порушення суспільних норм.

Близькими до цього типу є оцінки, які засуджують ненормативну з християнського погляду поведінку під час посту, наприклад: *«Отож, після бучного Нового року з піснями, танцями, об'їданням та пиятиками (все це діється, нагадую, під час посту!), ми починаємо святкувати свята православні – Різдво Христове, святого Василя ("старий" Новий рік), Водохреще»* [http://www.pravda.com.ua, 28.12.2012]; *«А оскільки східні православні досі живуть за старим стилем, то відзначають його (Різдво) не 25 грудня, як увесь світ, а, ніби за залишковим принципом, 7 січня, вже вкрай утомлені кулінарними надмірностями (де там постити!)»* [http://tyzhden.ua,

26.12.2008]. У цих контекстах автор негативно оцінює переїдання та надмірне споживання алкоголю під час посту.

Як уже зазначалося, нормативна оцінка може стосуватися не тільки загальнолюдських, а й культурноспецифічних норм і цінностей. Те, що для однієї культури є нормою, в іншій може розумітися як відхилення від норми і набувати відповідної оцінки: «Я не святкую англійської Паски. У них тут три улюблених заняття: полювання на пасхальні яйця (це коли батьки ховають шоколадні яйця по куцах, а діти шукають), поїдання шоколадних зайців (яке відношення вони мають до Ісуса Христа, невідомо), а ще шопінг, бо в магазинах розпродажі» [http://gazeta.ua, 14.04.2009]. Особливості святкування Великодня в Англії, описані в цьому фрагменті, видаються невідповідними змістові свята для українського спостерігача, тому й оцінюються негативно.

Поняття норми можна розглядати у зв'язку з належністю людини, яка дотримується тієї чи іншої норми, до певної спільноти людей. В. І. Карасик зазначає, що такий аспект дозволяє виділити не тільки етнічну специфіку норм, а й групові особливості усвідомлення культурних цінностей. Виражаючи своє ставлення до будь-чого, людина спирається на систему цінностей, які поділяють її близькі, знайомі чи незнайомі люди [4:25]. Відповідно до цього, мовні нормативні оцінки можуть співвідноситися із дискурсами різних мовних спільнот; наявність оцінок із протилежних дискурсів в одному фрагменті є яскравим засобом увиразнення тексту. Наприклад: «Тепер ми маємо державне свято 1 та 2 травня. Воно називається міжнародним днем солідарності **трудолицх**. Для мене дивно, чому ж **пролетаріат** не повинен **працювати** два робочих дні, святкуючи своє **безробіття**?» [http://www.pravda.com.ua, 1.04.2013]. У цьому фрагменті оцінка побудована на протилежних за змістом лексичних засобах: *трудолиці, пролетаріат – не працювати, безробіття*. При цьому лексеми, які демонструють норму, взяті з радянського дискурсу, як, власне, й оцінюване свято, а протилежні за значенням слова належать до активної лексики. У такий спосіб твориться ще одне імпліцитне протиставлення «радянське свято – сучасна дійсність», з якого виходить непряма негативна оцінка щодо недоречності свята у нашій країні.

Співіснування різних традицій і відповідні оцінки, які з'являються внаслідок цього співіснування, яскраво демонструє такий фрагмент: «От тепер прийшов саме час готуватися до масового алкогольно-продуктового психозу з повним набором зовнішніх атрибутів новорічно-різдвяного циклу. І хай там що за вікном: кризи, обвали, обломи, митні союзи – пльовати. Почався українсько-радянський місяць "рамадан". Усе як завжди: старіє песні о главному і колядки, олів'є і кутя, вертени та щедрівки і пугачови з басковими, "Христос рождается!" і "с наступаючим!" [...] Аналогічно виглядатиме і сам новорічно-різдвяний цикл: свято Миколая для дітей у Львові і "новогодні утрєннікі з Дедом Морозом і Снегурочкой" у Харкові, локальні телекомпанії будуть **колядувати**, а центральні трансливатимуть "рождественськіє зустрічі Пугачьовой", регіональний телевізор покаже **Святу Літургію** і включить концерт з колядок, а центр вкотре запустить "С льогкім паром" і доганятиметься "Йолкою" та "Йолкою-2" [http://tsn.ua, 24.12.2012]. Названі тут реалії належать до двох різних традицій – релігійної, яка співвідноситься з українською, і світської, співвіднесеної з російською. Відповідно до позиції автора, негативної нормативної оцінки набувають саме світсько-російські реалії, представлені тут прецедентними іменами. Назва популярної телепрограми та прізвища зірок естради навмисне подані як загальні назви у множині (власне, назва телепрограми подана у первинній граматичній формі, яка влучно вписується у створений автором контекст). Цим досягається ефект зниження, негативної оцінки цих явищ у дискурсі автора, що підсилюється за рахунок контрасту з релігійною атрибутикою. Продовжуючи власну думку, в цьому ж тексті автор нагромаджує контрастні релігійні й світські прецедентні одиниці. Таке поєднання створює непряму негативну оцінку. Окремо стоїть прецедентне ім'я місяць "рамадан", використане метафорично. Воно також містить негативну нормативну оцінку, але стосується не окремих свят чи пов'язаних з ними реалій, а ситуації співіснування й нерозрізнення традицій, яка сприймається автором як ненормативна.

Отже, негативні нормативні оцінки широко репрезентовані в медіатекстах про свята й відзначаються різноманітністю механізмів творення, основними з яких є заперечення винятковості окремого свята, засудження недоречної поведінки під час святкування, а також зіставлення поняття, протилежних за змістом і дискурсивною належністю. Дослідження таких оцінок допомагає повніше зрозуміти природу і винайти шляхи подолання суспільних світоглядних конфліктів, що виникають навколо окремих свят і мають відображення в публіцистиці.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 341 с.
2. Вольф Е.М. Функциональная семантика оценки / Е.М. Вольф. – М.: «Наука», 1985. – 230 с.
3. Ефанова Л.Г. Субъект нормативной оценки, выражаемой семантикой языковых единиц, как носитель национальной языковой картины мира / Л.Г. Ефанова // Сибирский филологический журнал. – 2013. – Вып.1. – С. 101-106.

4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
5. Космеда Т.А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки / Тетяна Космеда. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 350 с.
6. Скворцова Е.В. Лексико-семантические аспекты асимметрии положительной и отрицательной зон оценки: автореф. дисс. на соискание учён. степени канд. филол. наук: 10.02.01 / Скворцова Елена Валерьевна. – Орел, 2012. – 19 с.
7. Чернейко Л.О. Порождение и восприятие межличностных оценок / Л.О. Чернейко // Филологические науки. – 1996. – №. 6. – С. 42 – 53.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Юлія Ткаченко – аспірант кафедри української мови філологічного факультету Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна.

Наукові інтереси: мовна прагматика, когнітивна лінгвістика, мова публіцистики.

УДК 808.5'792.028.3

СПЕЦИФІКА ТЕЛЕБАЧЕННЯ ЯК МЕДІАЗАСОБУ ІНФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА

Олена ЧАЙКОВСЬКА (Київ, Україна)

У статті розглядається специфіка масової комунікації у медійному просторі завдяки обміну текстами між адресатом і адресантом, вплив медіа тексту на масового адресата. Також проаналізовано функції масмедійних текстів, завдяки яким можна розглянути специфіку масмедійного мовлення в усіх його аспектах.

Ключові слова: медіазасіб, комунікація, інформаційна взаємодія, інформаційне середовище, комунікативна діяльність, засоби масової інформації, телебачення.

The article deals with the specifics of mass communication in the media, exchange texts between the addresser and the addressee, the influence of mass media text on the recipient. Also features of mass media texts are analyzed to help to consider the specifics of mass media speech in all its aspects.

Key words: media tool, communication, information interaction, information environment, communication activities, media and television.

Громадянське суспільство є середовищем реалізації творчих ініціатив громадян у вирішенні соціальних, економічних, культурних проблем. Роль інструменту в цьому процесі відіграють засоби масової інформації.

Значення засобів масової інформації для суспільства і функціонування держави важко переоцінити. Основне завдання ЗМІ полягає в інформуванні людей щодо різних питань життєдіяльності держави і суспільства. Неоцінною є роль ЗМІ як посередника в діалозі між різними соціально-політичними силами, між владою та суспільством.

Слід зазначити, що зарубіжні дослідження комунікації, діяльності в галузі масової комунікації охоплюють широкий спектр проблем. Такі авторитетні вчені як Б. Барельсон, В. Ріверс, Дж. Гербнер, П. Лазарфельд, Г. М. Маклюен, Г. Лассуел, Р. Мертон, В. Шрам та інші зазначають особливий вплив масової комунікації на свідомість, соціокультурний вибір аудиторії, поведінку як масового колективного адресату, характеризують засоби, мету, специфіку інформаційної взаємодії суб'єктів комунікації тощо. У цьому тематичному діапазоні слід виділити дослідження Т. Іглтона, А. Моля, В. Онга, О. Клаппа, С. Холла й багатьох інших аналітиків. Д. Маккуейл, Д. Лаал, зокрема, формують основні поняття сфери масової комунікації, торкаючись проблеми глобального характеру масмедіа й суспільства [6: 54].

Варто згадати напрацювання Г. Почепцова, який ще у 80-ті роки минулого століття займався вивченням теоретичних і практичних аспектів масової комунікації. Учений удався до глибокого системного аналізу семантичних проблем комунікації у докторській дисертації [14], а також підготував низку окремих наукових праць, де виклав обґрунтування результатів свого дослідження. Підкреслимо, що в науково-популярних виданнях і численних публікаціях, присвячених змістові й формі комунікації, іміджології в контексті журналістської та піар-діяльності, сучасним комунікативним технологіям, специфіці творення іміджу, зокрема й за допомогою сучасних масмедіа [12], Г. Почепцов, узагальнивши світовий досвід, сформував основи вітчизняної теорії комунікації.

У ході аналізу цього тематичного зрізу науки, варто звернути увагу на високий теоретико-методичний рівень наукових досліджень, присвячених комунікативній проблематиці масмедіа. Насамперед це стосується кандидатських і докторських дисертацій, монографічних праць, авторських і колективних видань. Так, якісний фаховий рівень кандидатської дисертації О. Сусскої [15], свідчить, що пошукова робота в галузі комунікативної взаємодії масмедіа й суспільства, започаткована зарубіжними вченими в середині минулого століття та розвинена вітчизняними науковцями пострадянського періоду, триватиме й надалі, відкриваючи нові грані